

MEZINÁRODNÍ
BESTSELLER

SPQR

DĚJINY
ANTICKÉHO
ŘÍMA

MARY
BEARDOVÁ

„Přelomové... osvěžující... revoluční... zcela
nový přístup k antickým dějinám.“ *Spectator*

„Povedl se jí vzácný kousek: stala se akademičkou, která vzbudila veliký zájem médií, aniž by se zpronevěřila svým zásadám, a svou badatelskou činností si získala plný respekt odborné obce...

Co říká, je vždy působivé a zajímavé.“

Guardian

„Nezkrotná nadšenkyně, která je roztomile lhostejná ke konvencím.“

Financial Times

„Energicky, s vtipem a autoritativně vdechuje život antickému světu.“

Simon Sebag Montefiore

„Díky tomu, jak Beardová dokáže antiku popularizovat a zbavovat falešného nánosu, je budoucnost výzkumu tohoto období zaručena.“

Daily Telegraph

„Mistrovské dílo... Přesvědčivá analýza Beardové se zaměřuje převážně na struktury a instituce, ale neustále ji oživují napínavé příhody... Rafinované a poutavé zkoumání složitých a rozporuplných textových a materiálních stop římského světa.“ Catharine Edwardsová, *Guardian*

„Přelomové... osvěžující... revoluční... zcela nový přístup k antickým dějinám.“ Thomas Hodgkinson, *Spectator*

„Udržet energii, kterou takové téma vyžaduje, na více než šesti stech stran a zároveň poskytnout ucelenou odpověď na otázku, proč se Řím tak velkolepě rozrůstal, je nesmírně ambiciózní výzva. Beardová v ní triumfálně zvítězila.“ Peter Heather, *Sunday Times*

„Zkušená badatelka a živá vyvracečka mýtů... Beardová informuje a baví, aniž by čtenářům dávala najevo svou převahu. Čeho se dotkne, to se promění ve světlo... *SPQR* je kniha svižná, důležitá, relevantní a obrazoborecká. Kdo by řekl, že klasická studia mohou být tak strhující? Studenti Mary Beardové mají velké štěstí.“ Yasmin Alibhai-Brownová, *Independent*

„Nesmírně poutavé... ohromně příjemné a učené čtení.“ Natalie Haynesová, *Observer*

„Podle všech standardů velkolepé vyprávění, jaké by si troufla nabídnout jen hrstka současných badatelů. Beardová to však dělá s vervou a je mimořádně poutavým průvodcem. Mnozí budou mít důvod být autorce vděční za důkladně poučné a důsledně radostné dílo.“ *History Today*

„Vždy živě vnímá současnou aktuálnost dané problematiky... osvěžující přehodnocení velmi starého tématu.“ Shadi Bartschová, *FT*

„... podává rozmáchlé římské dějiny, které jsou konejšivě a důvěrně známé a zároveň trvale cizí... *SPQR* [je] daleko zajímavější než další skotačení na narativních polích. Nacházíme se nyní v imperiální fázi Mary Beardové [a její] výkon podstupuje rizika, která může podstoupit pouze učenec v imperiální fázi.“ Michael Kulikowski, *London Review of Books*

„Rychle ubíhající, vzrušující, psychologicky bystré, vroucně skeptické.“ Bryan Appleyard, *Sunday Times*

„Mary Beardová vložila do těchto živých, nesentimentálních a velmi čtivých dějin starověkého Říma padesát let studia... tato kniha je poklad.“ *Northern Echo*

„Beardová vás provede strhující cestou po římském světě. Ať už si o té zemi myslíte, že ji znáte jakkoli dobře, ona vám zprostředkuje jiné pohledy, nové aspekty... Dokonce i ti, kdo toho o Římu vědí hodně, se dozvědí víc a zjistí, že náhle pochybují o mnohém, čím si dříve byli jisti. *SPQR* dělá přesně to, co by historie dělat měla.“ Allan Massie, *Scotsman*

„Paní Beardová vypráví příběh precizně a srozumitelně, se zaujetím a bez odborného žargonu. (...) Dvě nerovné části Říma snily o občanské harmonii mezi lidmi a hřály se ve zdánlivé přízni bohů, v hloubi duše ale věděly, že jde o dvě města, nikoli jedno. *SPQR* je chmurný příběh o úspěchu, ovšem vyprávěný s ohromným citem pro věc.“ Greg Woolf, *Wall Street Journal*

„Jedná se o novátorské dějiny, které si možná získají stejný status jako díla Theodora Mommsena, Ronalda Symea a dalších velkých interpretů římského světa. A jako každé velké dílo historické interpretace nepřímou vybízí k zamyšlení nad naším vlastním světem a odpověďmi na otázku, co nás činí lidmi.“ *Sydney Morning Herald*

SPQR

MARY BEARDOVÁ je profesorkou klasických studií na univerzitě v Cambridgi, členkou Newnham College a redaktorkou magazínu *TLS*. V odborných kruzích se těší celosvětovému uznání, je členkou Britské akademie i Americké akademie věd a umění. Mezi její předchozí knihy patří bestseller *Pompeii* oceněný Wolfsonovou cenou, *Confronting the Classics*, *Roman Triumph* a *Parthenon*. Její blogové příspěvky na webu *TLS* byly publikovány knižně jako *It's a Don's Life* a *All in a Don's Day*.

SPQR

DĚJINY
ANTICKÉHO
ŘÍMA

MARY BEARDOVÁ

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu č. 4 směrnice 2019/790/EU a použití této knihy k trénování AI jsou bez souhlasu nositele práv zakázány.

Originally published by Profile Books, 3 Holford Yard, Bevin Way, WC1X 9HD London, Great Britain under the title: SPQR. A History of Ancient Rome.

Copyright © Mary Beard Publications 2015, 2016

Cover design © Pete Dyer

Czech edition: © 2025 Grada Publishing, a. s.

Mary Beardová

SPQR

Dějiny antického Říma

Přeložili Dina a Jan Podzimkovi

Odpovědný redaktor Milan Bronclík

Sazba Artedit, spol. s r. o.

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod a. s.

Počet stran: 624

Vydala Grada Publishing, a. s.

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

jako svou 9922. publikaci

První vydání, Praha 2025

ISBN: 978-80-271-7804-9 (pdf)

ISBN: 978-80-271-5264-3 (print)

Publikace z nakladatelství Grada Publishing, a. s., si můžete zakoupit u svého knihkupce nebo objednat v zákaznickém servisu nakladatelství Grada Publishing, a. s., U Průhonu 22, 170 00 Praha 7, tel.: 234 264 511, e-mail: obchod@grada.cz, www.grada.cz.

Na Slovensku objednávejte knihy na adrese: Zásielková služba Grada Slovakia, spol. s r. o., Moskovská 29, 811 08 Bratislava, Slovensko, tel.: 02/556 45 189, e-mail: grada@grada.sk.

OBSAH

•

Mapy

7

Prolog: Dějiny Říma

15

1 · Ciceronova vrcholná hodinka

21

2 · Na začátku

53

3 · Římští králové

91

4 · Velký skok na římský způsob

131

5 · Širší svět

169

6 · Nová politika

209

7 · Od impéria k imperátorům

253

8 · Domácí fronta
297

9 · Augustovy transformace
337

10 · Čtrnáct císařů
387

11 · Mít a nemít
435

12 · Řím za hranicemi Říma
475

Epilog: První římské milénium
527

K DALŠÍMU ČTENÍ 537

ČASOVÁ OSA 563

PODĚKOVÁNÍ 575

SEZNAM VYOBRAZENÍ 577

REJSTŘÍK 587

MAPY

•

1 · Raný Řím a jeho sousedé

2 · Římské archeologické naleziště

3 · Římská Itálie

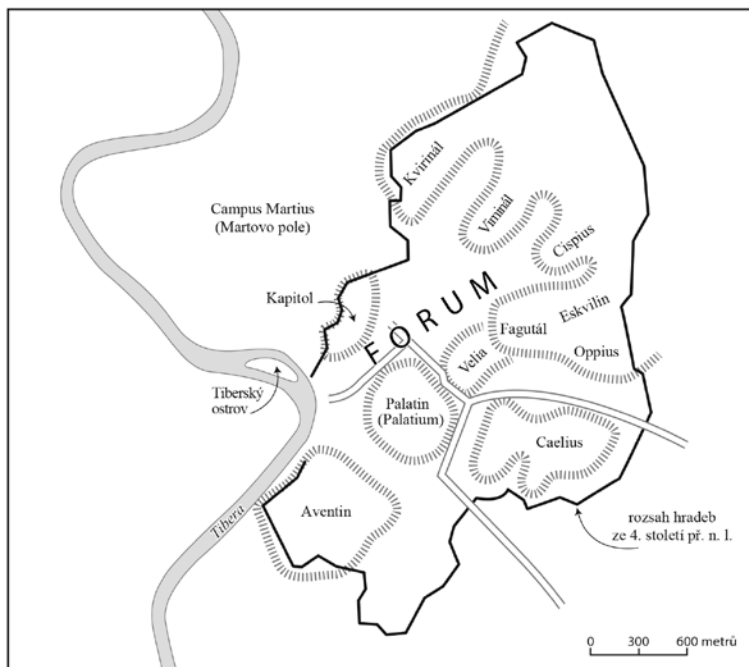
4 · Město Řím v době císařství

5 · Římský svět

1 · Raný Řím a jeho sousedé

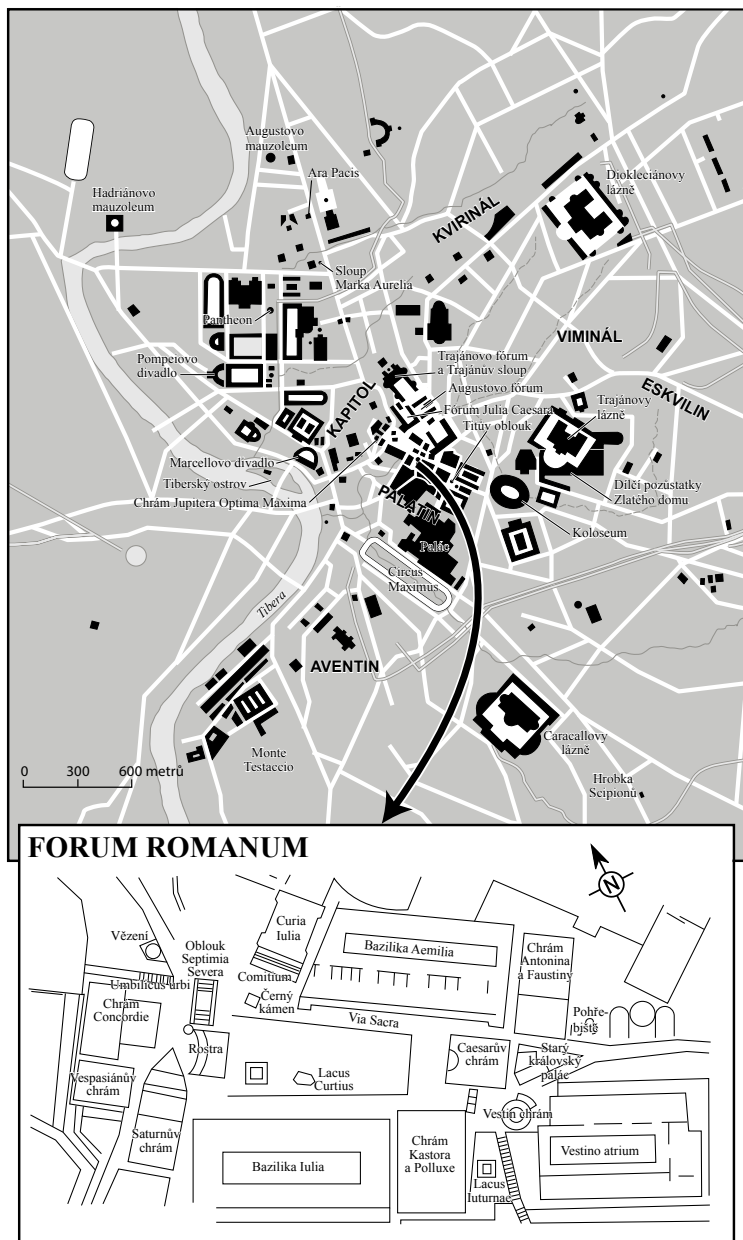
2 · Římské archeologické naleziště

3 · Římská Itálie

4 · Město Řím v době císařství

PROLOG

•

DĚJINY ŘÍMA

STAROVĚKÝ ŘÍM je důležitý. Přehlížet Římany neznamená jen zavírat oči před dávnou minulostí. Řím se i dnes podílí na způsobu, jak chápeme svůj svět, a na tom, jak o sobě uvažujeme – od vrcholné teorie až po přízemní komedii. I po dvou tisících letech stále leží u základů západní kultury a politiky, toho, co píšeme a jak vidíme svět i vlastní místo v něm.

Vražda Julia Caesara v roce 44 př. n. l. v den, který Římané označovali za březnové idy, se stala vzorem a někdy také rozpačitým ospravedlněním pro zabíjení tyranů. Zeměpisné rozložení území císařského Říma tvoří základ politické geografie nejen moderní Evropy. Londýn je metropolí Spojeného království především díky tomu, že z něj Římané učinili hlavní město své provincie Britannia – nebezpečného území, které z jejich pohledu leželo za velkým oceánem obklopujícím civilizovaný svět. Odkazem Říma naší době se staly myšlenky svobody a občanství, ale také imperiálního vykořisťování a rovněž slovník moderní politiky – „senátory“ počínaje a „diktátory“ konče. Řím nám propůjčil svá úsloví, od „strachu z Řeků, i když přinášejí dary“ po „chléb a hry“ – a dokonce i slavné „dokud dýchám, doufám“. A ve víceméně stejné míře vyvolával a stále vyvolává smích, údiv a hrůzu. Jako kdysi jsou i dnes kasovním trhákem gladiátoři. *Aeneidu*, Vergiliovu velkolepou epickou báseň o založení Říma, si ve dvacátém století našeho letopočtu téměř jistě přečetlo více lidí než ve století prvním.

Dějiny starověkého Říma se ale za posledních padesát let dramaticky proměnily – a ještě více to platí o téměř 250 letech od chvíle,

kdy Edward Gibbon sepsal svůj *Úpadek a pád římské říše*, osobitý historický experiment, jímž odstartovalo moderní zkoumání římských dějin v anglicky mluvícím světě. Částečně za tím stojí nový způsob nahlížení na stará svědectví a odlišné otázky, s nimiž se k nim obrácíme. To, že jsme lepšími historiky než naši předchůdci, je nebezpečný mýtus. Nejsme. K římským dějinám ale přistupujeme s jinými prioritami – od genderové identity po zásobování potravinami –, a díky tomu k nám dávná minulost promlouvá novým jazykem.

Došlo také k pozoruhodnému množství nových objevů – v zemi, pod vodou, dokonce i ztracených v knihovnách. Představují suvenýry ze starověku, které nám o antickém Římě říkají více, než se kdokoli z moderních historiků dosud mohl dozvědět. Máme nyní k dispozici rukopis dojemného pojednání jistého římského lékaře, jehož cenný majetek právě pohltily plameny. Vynořil se teprve v roce 2005 v jednom řeckém klášteře. Máme vraky nákladních lodí ze Středomoří, které nikdy nedopluly do Říma, s cizokrajnými sochami, nábytkem a sklem určenými pro příbytky bohatých, a vínem a olivovým olejem, které patřily k základním potravinám pro všechny. Zatímco píšu, archeologové pozorně zkoumají vzorky ledu z vrtů z grónského ledovce, aby i v nich odhalili stopy znečištění, které produkoval římský průmysl. Jiní zkoumají pod mikroskopem lidské exkrementy nalezené v jímce v Herculaneu v jižní Itálii a zjišťují, jaká byla strava obyčejných Římanů, která vstupovala do jejich trávicího traktu – a opět z něj vycházela. Odpověď zahrnuje velké množství vajec a mořských ježovek.

Římské dějiny se stále přepisují a tak tomu bylo vždy. V jistých ohledech víme o starém Římě víc než samotní Římané. Jinak řečeno, římské dějiny představují průběžně vznikající dílo. Mým příspěvkem k tomuto rozsáhlému projektu je tato kniha. Předkládá mou verzi toho, proč na tehdejší historii záleží. Kniha *SPQR* dostala název podle dalšího slavného římského hesla *senatus populusque Romanus*, tedy „senát a lid Říma“. Je založena na mé osobní zvědavosti ohledně

římských dějin, přesvědčení, že i dnes stojí za to vést s antickým Římem dialog, a také na otázce, jak se z malé a zcela průměrné vesničky ve střední Itálii stala mocnost s takovým vlivem na tak rozsáhlém území tří kontinentů.

Tato kniha pojednává o tom, jak Řím rostl a jak si tak dlouho udržel své postavení, nikoli o jeho úpadku a pádu – pakliže vůbec někdy padl v tom smyslu, jak si to představoval Gibbon. Jeho dějiny by se daly zakončit mnoha způsoby. Někteří zvolili obrácení císaře Konstantina ke křesťanství na smrtelném loži v roce 337 n. l., případně vyplnění města Alarichem a jeho Vizigóty v roce 410 n. l. Ty mé končí vrcholným okamžikem v roce 212 n. l., kdy císař Caracalla učinil krok, jímž udělal ze všech svobodných obyvatel římské říše její plnoprávné občany; smazal tak rozdíl mezi podmanitelem a podmaněným a dokončil proces rozšiřování práv a výsad římského občanstva, který začal téměř o tisíc let dříve.

SPQR ale není jen prosté dílo obdivu. V antickém světě – římském i řeckém – se najde řada věcí, které mohou vyvolat náš zájem a vyžadují naši pozornost. Náš svět by byl nepoměrně chudší, kdybychom nepokračovali v komunikaci s tím jejich. Obdiv je však cosi jiného. Jako šťastné dítě své doby občas cítím pohoršení, když slyším lidi mluvit o „slavných“ římských dobyvatelích, či dokonce o „velké“ římské říši. Já se pokouším věci vidět i z druhé strany.

SPQR se totiž vyrovnává s určitými mýty a polopravdami o Římu, s nimiž jsem – jako mnozí další – vyrůstala. Římané na počátku neměli velkolepý plán na dobytí světa. I když později svou říši skutečně vykreslovali tak, jako by měla jakýsi jasně daný úděl, původní motivace jejich vojenské expanze ve středomořském světě i za jeho hranicemi patří dodnes k velkým hádankám historie. Není pravda, že Římané při budování své říše brutálně pošlapávali nevinné národy, které se staraly o vlastní záležitosti a žily v míru a harmonii, dokud se na obzoru neobjevily legie. Římské vítězství bylo nepochybně kruté. Nikoli neprávem bylo dobytí Galie Juliem

Caesarem přirovnáváno ke genocidě – a jako takové také čelilo kritice tehdejších Římanů. Řím však expandoval do světa komunit, které nežily ve vzájemném souladu, ale ve všudypřítomném násilí, soupeřících mocenských center opírajících se o vojenskou sílu (žádná jiná opora vlastně neexistovala) a miniaturních říší. Nepřátelé Říma byli povětšinou stejně militarističtí jako Římané, ale z důvodů, které se pokusím vysvětlit, neztřížili.

Řím nebyl prostě jen násilnickým mladším sourozencem starověkého Řecka, který se pevně držel inženýrství, vojenské efektivity a absolutismu, zatímco Řekové dávali přednost intelektuálnímu zkoumání, divadlu a demokracii. Některým Římanům vyhovovalo to předstírat a mnoha moderním historikům se hodilo prezentovat antický svět jako jednoduchou dichotomii dvou velice odlišných kultur. Uvidíme, že tato představa je zavádějící, a to na obou stranách. Řecké městské státy toužily po vítězných bitvách úplně stejně jako Římané a s athénským experimentem s demokracií měla většina z nich pramálo společného. Řada římských spisovatelů zdaleka nepatřila k nekritickým obhájcům imperiální moci, ale byli naopak nejvýznamnějšími kritiky imperialismu všech dob. „Vytvářejí pustinu a nazývají to mírem“ – tak zní slogan často používaný ke shrnutí důsledků vojenských vítězství. Ve 2. století n. l. jej napsal římský historik Tacitus ohledně působení římské moci v Británii.

Dějiny Říma představují velkou výzvu. Neexistují jako jeden jediný příběh, tím spíš že se římský svět rozšířil daleko za hranice Itálie. Historie Říma není totéž co dějiny římské Británie nebo římské Afriky. Já se budu soustředit převážně na město Řím a římskou Itálii, ale dám si záležet, abych se na Řím podívala i zvenčí, z pohledu lidí žijících na širším území říše jako vojáci, povstalci nebo ambiciózní spolupracovníci. Také pro různá období je třeba psát velmi odlišné druhy dějin. Pro nejstarší období Říma a čas, kdy ve 4. století př. n. l. rostl z malé vesnice ve významného hráče na Apeninském poloostrově, neexistují žádné zprávy sepsané tehdejšími Římany.

Příběh tedy musí být odvážným rekonstrukčním dílem, které musí jednotlivé prameny – úlomek keramiky nebo pár písmen vyrytých na kameni – vyždímat, jak jen to půjde. O pouhá tři století později stojíme před zcela opačným problémem: jak se vyznat v moři vzájemně protichůdných dokladů, které hrozí pohltit jakýkoli srozumitelný narativ.

Římské dějiny vyžadují rovněž specifický druh představivosti. Zkoumání starověkého Říma z pohledu jednadvacátého století v jistém smyslu představuje spíše chůzi po laně, velice opatrné balancování. Když se podíváme dolů na jedné straně, všechno se zdá být konejšivě povědomé: vedou se rozhovory o povaze svobody nebo problémech pohlaví, ke kterým se téměř můžeme připojit, najdou se tu budovy a památky, které poznáváme, rodinný život se žije způsobem, jemuž rozumíme, včetně otravných adolescentů, a povídají se vtipy, které chápeme. Území na druhé straně se ale zdá zcela cizí. Zahrnuje nejen otroctví, špínu (ve starém Římě prakticky neexistovalo vyvážení odpadků), lidská jatka v arénách a umírání na nemoci, jejichž léčení dnes považujeme za samozřejmé, ale také novorozené děti vyhozené na smetiště, dětské nevěsty a okázalé kněží-kleštěnce.

Tento svět začneme zkoumat skrze jeden konkrétní okamžik v římských dějinách, nad nímž si Římané nikdy nepřestali lámat hlavu a o němž moderní spisovatelé, od historiků po dramatiky, nikdy nepřestali diskutovat. Představuje to nejlepší seznámení s některými klíčovými postavami starověkého Říma, s pestrostí debat Římanů o jejich vlastní minulosti a se způsoby, jakými ji stále znovu zachycujeme a snažíme se ji pochopit – a také s tím, proč na dějinách Říma, jeho senátu a lidu stále záleží.